

Praktyki studentów pedagogiki w Polsce i Anglii

Pedagogy students' apprenticeship in Polish and English university education

Słowa kluczowe: pedagogika wczesnoszkolna, praktyka pedagogiczna, umiejętności, student pedagogiki.

Key words: early childhood education, pedagogy apprenticeship, skills, pedagogy student.

Abstract. The presented comparative analysis of internship systems typical of university studies in the pedagogy of early childhood education in Poland and the United Kingdom aims to indicate the significance of this sphere of practical expertise for the process of future teachers' university education. Theoretical knowledge, which is acquired due to the participation in university lectures and classes, must be supplemented by practical skills that can be only attained due to participant observation and taking relevant actions in educational facilities. The number of hours spent on pedagogy internship for future teachers differs significantly in the Polish and English university education, which becomes evident when one realizes that UK students spend nearly ten times more hours on pedagogy internship than Polish students. Does it mean that a pedagogy student educated in the UK is better prepared for their future vocation than his/her equal in Poland? Since pedagogy internship constitutes a very significant (albeit not the only one) element of university education in pedagogy, the following analyses and considerations aim to initiate a debate concerning the issue. At this point, one has to emphasize that the sheer number of hours spent on pedagogy internship is definitely less significant than the quality, diversity, adequacy and orientation towards practical issues that characterize a given type of traineeship.

Analizując definicyjne ujęcie pojęcia praktyka, czytamy, że są to działania świadome, celowe, wykonywane regularnie, które mają na celu zdobyć takie umiejętności, aby można było samodzielnie wykonywać określony zawód. Profesja nauczycielska w tym kontekście narzuca pewne charakterystyczne umiejętności, wiedzę oraz kompetencje, które powinny być wykształcone w procesie jego edukacji. Kształcącym się przyszłym nauczycielom powinno się więc zapewnić nie tylko możliwość zdobywania wiedzy teoretycznej, ale również możliwość zdobywania umiejętności praktycznych. Cytując W. Zawadowskiego, „szkoła kształcąca nauczycieli powinna mieć swoje

wzorcowe szkoły, w których można by rozwijać, pielęgnować i pokazywać wzorce dobrej praktyki”¹.

Przygotowanie do zawodu nauczyciela implikuje nabywanie takich kompetencji, jak:

- „kompetencje interpretacyjno-komunikacyjne, które wyrażają się umiejętnościami w zakresie rozumienia i definiowania każdej sytuacji edukacyjnej;
- kompetencje kreatywności i racjonalności, które wyrażają się informacyjnością i skutecznością podejmowanych przez nauczyciela działań edukacyjnych;
- kompetencje współdziałania, które przejawiać się mogą w skutecznych zachowaniach prospołecznych przyszłego nauczyciela na płaszczyźnie pracy z uczniami i ich rodzicami;
- kompetencje pragmatyczne nauczyciela polegają na opanowaniu umiejętności planowania i organizowania pracy z uczniami z uzyskaniem podstawowej wiedzy psychopedagogicznej i metodycznej oraz na realizacji i ewaluacji procesów edukacyjnych;
- kompetencje informatyczno-medialne, które wyrażają się umiejętnością wykorzystania technologii informacyjnej (obsługa komputera, poczty elektronicznej, Internetu, wideo i innego sprzętu technicznego) i komunikacyjnej w doskonaleniu procesów edukacyjnych”².

Uzyskanie tego typu kompetencji, wspomnianej wcześniej wiedzy oraz umiejętności nie jest łatwe i wymaga dwoistości działania, czyli połączenia treści teoretycznych z odpowiednimi działaniami praktycznymi, które składają się na rozwój zawodowy nauczyciela. Według R. Kwaśnicy globalne podejście do tego rozwoju zawiera się w dwóch uproszczonych założeniach:

- po pierwsze polega na równoległej i powiązanej ze sobą ewolucji kompetencji praktyczno-moralnych i technicznych, polegających na wchodzeniu w rolę zawodową w kolejno po sobie następujących stadiach od adaptacji do twórczego jej przekraczania;
- po drugie rozwój zawodowy nauczyciela, to znaczy jego kierunek i stadia jego ewolucji obu komponentów praktyczno-moralnych i technicznych, jest taki sam³.

Taki obraz rozwoju kompetencji nauczyciela pozwala na określenie następujących po sobie zmian prowadzących od „przedkonwencjonalnych form rozumienia i działania do postkonwencjonalnych”⁴. Autor proponuje tu za L. Kohlbergiem podział na trzy stadia rozwoju – przedkonwencjonalnego, konwencjonalnego i postkonwencjonalnego:

¹ W. Zawadowski, *Głos w sprawie kształcenia nauczycieli*, <http://www.isp.org.pl/> [dostęp z dnia 05.05.2016].

² E. Minczakiewicz, *Przygotowanie do zawodu nauczyciela w perspektywie wyzwań reformowanej polskiej edukacji*, (red.) S. Korczyński, [w:] *Nauczyciel epoki przemian*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2005, s. 16–17.

³ R. Kwaśnica, *Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu*, (red.) Z. Kwieciński, B. Śliwerski, [w:] *Pedagogika 2*. Podręcznik akademicki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 306.

⁴ Tamże.

- stadium przedkonwencjonalne, czyli wchodzenie w rolę zawodową, które polega przede wszystkim na naśladownictwie wzorów zachowania typowych dla nauczyciela. Przedkonwencjonalne, ponieważ nauczyciel nie tworzy żadnej konwencji, tylko ją odtwarza i najczęściej są to konwencje, zachowania nagradzane w jego otoczeniu;
- stadium konwencjonalne, czyli moment, w którym nauczyciel dokonuje pełnej adaptacji w roli zawodowej, polegające na zrozumieniu wzorców interpretacyjnych oraz realizacyjnych w kontekście ich umocowania, ale płynącego z zewnątrz. W tej fazie nauczyciel może odrzucać takie rozwiązania, które uzna za nieodpowiednie do zdefiniowanej roli zawodowej;
- stadium postkonwencjonalne, czyli już taki poziom, w którym nauczyciel twórczo przekracza rolę zawodową. Potrafi krytycznie posługiwać się wiedzą, jak również dąży do porzucania zastanych konwencji na rzecz własnych koncepcji rozumienia rzeczywistości, staje się jednostką autonomiczną. W tej fazie rozwoju nauczyciel podejmuje próbę samodzielnego przełożenia wartości uniwersalnych na zobowiązania warunkujące ten zawód⁵.

Zgodnie z podjętym tematem rozważań tego opracowania nabywanie kompetencji zawodowych nauczyciela podczas studiów odbywa się w stadium przedkonwencjonalnym, kiedy to student poprzez odtwarzanie i naśladownictwo podczas praktyk pedagogicznych uczy się zawodu.

Zakres praktyk pedagogicznych oraz sposób ich organizowania w szkolnictwie polskim reguluje Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, w którym zawarte są także ogólne i szczegółowe efekty kształcenia, opis procesu i organizacji kształcenia i moduły kształcenia.

Kształcenie przygotowujące do wykonywania zawodu nauczyciela odbywa się na studiach pierwszego stopnia i obejmuje wyłącznie przygotowanie do wykonywania zawodu nauczyciela w przedszkolach i szkołach podstawowych, a na studiach drugiego stopnia i jednolitych studiach magisterskich – do pracy we wszystkich typach szkół i rodzajach placówek. Przygotowanie do nauczania pierwszego przedmiotu (prowadzenia zajęć) obejmuje obowiązkowe przygotowanie w zakresie:

- merytorycznym do nauczania pierwszego przedmiotu (prowadzenia zajęć) – moduł 1;
- psychologiczno-pedagogicznym – moduł 2,
- dydaktycznym – moduł 3.

Przygotowanie do wykonywania zawodu nauczyciela na studiach może zostać poszerzone o przygotowanie:

- do nauczania kolejnego przedmiotu (prowadzenia zajęć) – moduł 4,
- w zakresie pedagogiki specjalnej – moduł 5⁶.

⁵ Tamże, s. 306–308.

⁶ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela, s. 4.

Realizacja każdego modułu, oprócz pierwszego, w którym uwzględnione są tylko treści merytoryczne, jest ściśle powiązana z realizacją praktyk pedagogicznych, jej zadaniami, rodzajem oraz wymaganą ilością godzin. I tak moduł drugi to przygotowanie w zakresie psychologiczno-pedagogicznym, w którym student ma do zrealizowania 30 godzin praktyk, moduł trzeci – przygotowanie w zakresie dydaktycznym z realizacją 120 godzin praktyk, moduł czwarty – przygotowanie do nauczania kolejnego przedmiotu (prowadzenia zajęć), gdzie na praktykę pedagogiczną przeznaczonych jest 60 godzin oraz moduł piąty – przygotowanie w zakresie pedagogiki specjalnej ze 120 godzinami praktyki. „Kształcenie w zakresie modułu 4 jest podejmowane przez studentów lub absolwentów studiów przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela, którzy zamierzają uzyskać przygotowanie do nauczania więcej niż jednego przedmiotu (prowadzenia zajęć). Komponenty 2 i 3 modułu 4 mogą być realizowane równoległe z realizacją modułu 3 albo po zakończeniu realizacji modułu 3. Kształcenie w zakresie modułu 5 jest podejmowane przez studentów lub absolwentów studiów przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela, którzy zamierzają uzyskać przygotowanie do nauczania określonego przedmiotu (prowadzenia zajęć) w przedszkolach, szkołach i placówkach specjalnych lub integracyjnych (oddziałach specjalnych lub integracyjnych). Realizacja modułu 5 umożliwia uzyskanie przygotowania do pracy w przedszkolach, szkołach i placówkach specjalnych lub integracyjnych (oddziałach specjalnych lub integracyjnych) w zakresie odpowiednim do przygotowania uzyskanego w wyniku realizacji modułów 1, 2 i 3 oraz rodzaju niepełnosprawności lub niedostosowania społecznego uczniów. Moduł 5 może być realizowany równoległe z realizacją modułu 3 albo po zakończeniu realizacji modułu 3. Absolwent studiów pierwszego stopnia posiadający przygotowanie merytoryczne do nauczania przedmiotu (prowadzenia zajęć), a nieposiadający przygotowania psychologiczno-pedagogicznego i dydaktycznego, w toku studiów drugiego stopnia przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela realizuje moduł 1, 2 i 3 w zakresie zapewniającym przygotowanie do nauczania na odpowiednich etapach edukacyjnych”⁷.

W trakcie realizacji praktyk pedagogicznych przypisanych do poszczególnych modułów student kolejno nabywa kompetencje opiekuńczo-wychowawcze oraz dydaktyczne przez zapoznanie się ze specyfiką placówki, w której odbywa praktykę, obserwowanie procesu wychowawczego i dydaktycznego, współdziałanie z opiekunem praktyk, pełnienie roli nauczyciela oraz przez analizę i interpretację zaobserwowanych albo doświadczonej sytuacji i zdarzeń pedagogicznych. Organizacyjnie według cytowanego zarządzenia studentowi zapewnia się takie formy aktywności jak wizyty w placówkach oświatowych, obserwowanie zajęć, asystowanie oraz samodzielne prowadzenie wcześniej zaplanowanych zajęć⁸. Uczelnie stosują różne rozwiązania co do rodzajów praktyk, najczęściej różnicując je ze względu na czas trwania

⁷ Tamże, s. 6.

⁸ Tamże, s. 31.

i funkcje, jakie mają spełniać. Są to praktyki ciągłe, śródroczne, semestralne, międzysemestralne, obserwacyjne, specjalizacyjne, dyplomowe, asystenckie i inne. Najczęściej spotykamy się z rozróżnieniem determinowanym przez czas trwania na praktyki ciągłe i śródroczne⁹.

Kształcenie praktyczne w zawodzie nauczyciela jest obligatoryjne nie tylko w Polsce, ale także we wszystkich krajach Unii Europejskiej, jednak jego zakres jest różny. Różnice dotyczą liczby wymaganych godzin, formy praktyki, a także zadań. W raporcie Komisji Europejskiej EACEA/Eurydice z 2013 roku zawarte zostały informacje dotyczące różnic w obowiązujących godzinach praktyk pedagogicznych dla kształcących się nauczycieli przedszkoli, szkół podstawowych i średnich w krajach Unii Europejskiej z uwzględnieniem Międzynarodowej Standardowej Klasyfikacji Wykształcenia ISCED.

Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Kształcenia (*International Standard Classification of Education*, w skrócie ISCED) została opracowana przez UNESCO na początku lat siedemdziesiątych, aby służyła „jako narzędzie wygodne do gromadzenia i opracowywania oraz prezentowania statystyki w zakresie edukacji zarówno w poszczególnych krajach, jak i na arenie międzynarodowej”¹⁰. Jednostką klasyfikacji, którą posługuje się ISCED, jest program kształcenia, a dokładniej jego komponenty – określone cele, zadania edukacyjne oraz treść kształcenia kwalifikowane do określonego poziomu kształcenia.

Poziomy w klasyfikacji ISCED’97:

Poziom 0 – Wychowanie przedszkolne;

Poziom 1 – Kształcenie podstawowe lub pierwszy etap edukacji podstawowej;

Poziom 2 – Kształcenie średnie (niższy poziom) lub drugi etap edukacji podstawowej;

Poziom 3 – Kształcenie średnie (wyższy poziom);

Poziom 4 – Kształcenie powyżej średniego (nie wyższe);

Poziom 5 – Pierwszy etap kształcenia wyższego (nieprowadzący bezpośrednio do zaawansowanych kwalifikacji badawczych);

Poziom 6 – Drugi etap kształcenia wyższego (prowadzący do zaawansowanych kwalifikacji badawczych)¹¹.

Poniższa tabela prezentuje dane dotyczące minimalnej liczby godzin praktyk pedagogicznych przewidzianych w ramach kształcenia nauczycieli przedszkoli, szkół podstawowych i średnich ogólnokształcących dla poziomu ISCED 0,1,2 i 3 w wybranych krajach Unii Europejskiej.

⁹ M. Kuleczka, K. Skierska-Pięta, *Dobre praktyki: zawód – nauczyciel*. Poradnik opracowany w ramach projektu: *Praktyka na miarę szyta. Program praktyk pedagogicznych podnoszących jakość kształcenia w zawodzie nauczyciela*, Wydawnictwo Instytut Nauk Społeczno-Ekonomicznych sp. z o.o., Łódź 2011, s. 15.

¹⁰ <http://europass.org.pl/wp-content/uploads/2014/04/Mi%C4%99dzynarodowa-Standardowa-Klasyfikacja-Kszta%C5%82cenia-ISCED>. [dostęp z dnia 14.05.2016].

¹¹ Tamże.

Tabela 1. Minimalna liczba godzin zegarowych praktyk pedagogicznych w ramach kształcenia nauczycieli według klasyfikacji ISCED dla poziomu 0, 1, 2 i 3 w wybranych krajach Unii Europejskiej

Klasyfikacja ISCED	Czechy	Włochy	Litwa	Wielka Brytania	Polska	Malta	Słowacja
ISCED0	290	600	800	1065	112,5	840	110
ISCED1	124	600	800	1065	112,5	224	110
ISCED2	124	475	800	1065	112,5	224	110
ISCED3	124	475	800	1065	122,5	224	110

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2013. Key Data on Teachers and School Leaders in Europe, (Kluczowe dane dotyczące nauczycieli i dyrektorów szkół w Europie) Raport Eurydice. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, s. 29.

Jak czytamy w powyższej tabeli, Wielka Brytania jest krajem, w którym na pedagogiczne praktyki w ramach kształcenia nauczycieli kładzie się w porównaniu z innymi krajami Unii Europejskiej największy nacisk. Polska obok Słowacji tych godzin ma znacznie mniej, należy tu jeszcze wspomnieć, że niektóre kraje zachowują tak zwaną autonomię instytucji, dzięki której placówki szkolnictwa wyższego same decydują o liczbie godzin przeznaczonych na praktykę pedagogiczną¹².

System szkolnictwa wyższego kształcący przyszłych nauczycieli i wychowawców przedszkoli i szkół podstawowych na terenie Zjednoczonego Królestwa jest trochę inny niż polski. Obowiązuje tam ukończenie trzy- lub czteroletniej szkoły pedagogicznej *College of Education*, które kończy się uzyskaniem dyplomu *bechelor of education (BED)*, a praktyka pedagogiczna trwa wtedy 32 tygodnie, bądź ukończenie podyplomowych studiów uniwersyteckich dających dyplom *post graduate certificate in education (PGCE)* z 18-tygodniową praktyką pedagogiczną. Studia na poziomie licencjatu z zakresu wczesnej edukacji prowadzi między innymi University of Cambridge, gdzie duży nacisk kładzie się na podejmowanie przez studentów wolontariatu w placówkach edukacyjnych¹³. Studenci podczas studiów mają do wyboru dwa rodzaje rocznych kursów: pierwszy, który przygotowuje do pracy w przedszkolu i szkole wśród dzieci w wieku od 3 do 11 lat – *early years course* oraz drugi kurs, który przygotowuje do pracy w szkole podstawowej wśród dzieci w wieku od 5 do 11 lat – *primary course*. Podczas trwania tych kursów studenci co najmniej przez połowę czasu (97 dni) pracują z nauczycielami i dziećmi we współpracujących z Uniwersytetem placówkach edukacyjnych. Pierwsza, tygodniowa praktyka, którą studenci przygotowują samodzielnie, to znaczy sami wybierają placówkę, odbywa się we wrześniu. Jej cele są bardzo podobne do zakładanych w polskim systemie praktyk obserwacyjnych oraz obserwacyjno-asystenckich i zakładają:

- zdobycie doświadczeń w środowisku edukacyjnym;

¹² Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2013. Key Data on Teachers and School Leaders in Europe, (Kluczowe dane dotyczące nauczycieli i dyrektorów szkół w Europie) Raport Eurydice. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, s. 29–30.

¹³ <http://www.cam.ac.uk/colleges-and-departments> [dostęp z dnia 27.05.2016].

- rozwój własnego pojmowania nauczania i uczenia się zbudowanego na wcześniejszych doświadczeniach szkolnych;
- uaktualnianie tych doświadczeń;
- zdobycie pierwszych spostrzeżeń, które będą wykorzystane później w trakcie edukacji;
- budowanie pozytywnych relacji z dziećmi i innymi nauczycielami;
- poznanie aktualnie prowadzonych badań związanych z edukacją w szkołach podstawowych i uczestniczenia w nich;
- zapewnianie płynnego przejścia między okresami 3–5, 5–7, 7–11 lat¹⁴.

Kolejne etapy praktyki odbywają się trymestralnie z podziałem na dwie części. Pierwsza część trwa 9 tygodni, podczas której studenci pracują w parach przez pierwsze dwa tygodnie w jednej klasie, następnie 7 tygodni w innej klasie i innej grupie wiekowej. Druga część praktyk trwa 8 tygodni i obowiązkowo odbywa się w innej szkole, a studenci pracują już indywidualnie¹⁵.

Reasumując, praktyki pedagogiczne, które odbywają studenci w Polsce i Wielkiej Brytanii, różnią się przede wszystkim ilością obowiązkowych godzin, jednak w obu przypadkach najważniejszą kwestią jest jak najlepsze przygotowanie przyszłych nauczycieli do wykonywania tego trudnego zawodu. „Niezwykle cennym i znaczącym doświadczeniem wyniesionym z praktyk powinno być także kształcenie **refleksyjnego doświadczenia pedagogicznego**”¹⁶, co należy łączyć z rozwojem własnej świadomości oraz refleksji, z jaką spotykamy się na co dzień w szkole oraz której jesteśmy świadkami. Dlatego przyszły nauczyciel podczas praktyk pedagogicznych powinien posiadać umiejętność świadomego i refleksyjnego układania oraz klasyfikowania poznanych prawideł funkcjonowania w szkole oraz umiejętność korzystania z nich w przyszłej pracy zawodowej¹⁷.

Bibliografia

1. Kuleczka M., Skierska-Pięta K., *Dobre praktyki: zawód – nauczyciel*. Poradnik opracowany w ramach projektu: *Praktyka na miarę szyta. Program praktyk pedagogicznych podnoszących jakość kształcenia w zawodzie nauczyciela*, Wydawnictwo Instytut Nauk Społeczno-Ekonomicznych sp. z o.o., Łódź 2011.
2. Minczakiewicz E., *Przygotowanie do zawodu nauczyciela w perspektywie wyzwań reformowanej polskiej edukacji*, (red.) S. Korczyński, [w:] *Nauczyciel epoki przemian*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2005.

¹⁴ praktykipzd.uni.lodz.pl/uploads/pliki/Konferencja/prezentacja-dr%20J.Bonar.ppt [dostęp z dnia 27.05.2016].

¹⁵ Tamże.

¹⁶ M. Kuleczka, K. Skierska-Pięta, *Dobre praktyki: zawód – nauczyciel*. Poradnik opracowany w ramach projektu: *Praktyka na miarę szyta. Program praktyk pedagogicznych podnoszących jakość kształcenia w zawodzie nauczyciela...* op.cit, s.13.

¹⁷ Tamże, s.14.

3. Kwaśnica R., *Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu*, (red.) Z. Kwieciński, B. Śliwerski, [w:] *Pedagogika 2*. Podręcznik akademicki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.

Netografia

1. Zawadowski W., Głos w sprawie kształcenia nauczycieli, <http://www.isp.org.pl/> [dostęp z dnia 5.05.2016].
2. <http://europass.org.pl/wp-content/uploads/2014/04/Mi%C4%99dzynarodowa-Standardowa-Klasyfikacja-Kszta%C5%82cenia-ISCED>. [dostęp z dnia 14.05.2016].
3. <http://www.cam.ac.uk/colleges-and-departments> [dostęp z dnia 27.05.2016].
4. praktykipzd.uni.lodz.pl/uploads/pliki/Konferencja/prezentacja-dr%20J.Bonar.ppt [dostęp z dnia 27.05.2016].

Akty prawne

1. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela.
2. Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2013. Key Data on Teachers and School Leaders in Europe, (Kluczowe dane dotyczące nauczycieli i dyrektorów szkół w Europie) Raport Eurydice. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej.

dr Justyna MODRZEJEWSKA

Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi
Wydział Zamiejscowy w Wodzisławiu Śląskim